

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-24-1-258-270>
 УДК 130.2: 37.013.73

Валентина САГУЙЧЕНКО

В ОРБІТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ: ПОГЛЯД УКРАЇНСЬКОГО УЧАСНИКА КОНГРЕСУ 2018 РОКУ

Анотація

Автор статті ділиться своїми враженнями від участі у 8 з'їзді Польського Товариства філософської педагогіки імені Броніслава Ф.Трентовського, присвяченого 100-літтю польської філософії освіти, за участю товариств філософії освіти Великої Британії та України, організаторами якого були Міністерства науки та вищої освіти Польщі і Міністерства освіти і науки Великої Британії.

Акцентується увага на спільності теоретичних філософських і культурних підходів європейських дослідників, але різних результатах у практичній діяльності науково-практичних працівників, що можна відслідкувати за результатами соціологічних досліджень з питань пріоритету вибору навчання у вищих навчальних закладах Європи і, зокрема, Польщі. Вони свідчать на користь вибору польських вищих навчальних закладів і бажання українських студентів-випускників залишитися після закінчення навчання у Польщі. Метою цієї статті є виявлення методологічних можливостей аналізу освітньої проблематики у різних напрямках комунікативної філософії, розкриття методологічного потенціалу теорії комунікативної дії Ю. Габермаса, яка дозволяє розглянути освітні інституції разом із суб'єктами комунікативних і стратегічних дій, що є актуальним для впровадження освітніх дій.

У висновках підкреслюється, що регулятивний конструкт ідеальної комунікативної спільноти, запропонований Габермасом, орієнтує агентів та адресатів освітніх та виховних дій на досягнення консенсусу у розумінні перспектив розбудови освітніх інституцій. Але ця теорія потребує доповнення методологічними напрацюваннями Н. Лумана, в теорії самореферентних соціальних систем якого освітні інституції, передусім система виховання, розглядаються як самореферентна комунікація, в ході якої виявляються внутрішні парадокси освітніх і виховних практик, які хибно інтерпретуються у системних самоописах як організаційні та інституційні і такі, що потребують реформаторських зусиль ззовні, хоча можуть усунути таку парадоксальність через селекцію смислів власного автопоєзису.

Ключові слова: *філософія освіти, освітні інституції, комунікація, виховання, реформування.*

Вступ

У 2006 році у Польщі було засновано Товариство філософської педагогіки ім. Броніслава Ф. Трентовського, яким всі ці роки незмінно керує Президент товариства Славомір Штобрин, професор кафедри педагогіки Технічно-гуманітарної академії в Бельсько-Бялій, який обирається польською філософською спільнотою. За ці роки пройшли вже вісім Конгресів цього товариства, на яких підіймалися цікаві і складні питання філософії освіти, зокрема: «...універсалізму і регіоналізму в філософії освіти, які було розглянуто багаторівнево і в різних аспектах», про що можна детальніше ознайомитися в часописі «Філософія освіти. *Philosophy of Education*», 2017, №1 (20) у статті С. Штобрина¹.

Ми вже мали можливість ознайомитися зі складними питаннями розвитку польської філософії освіти, зокрема, з поглядом Славоміра Штобрина на становище філософії освіти в Польщі в кінці ХХ – на початку ХХІ століття у №1(16) «Філософії освіти. *Philosophy of Education*» 2015 року². Фахівці постійно підіймають питання традиції і сучасності у філософії освіти, філософії освіти ХХ століття, трансформації філософії освіти: від античності до сучасності; філософії освіти у Центральній Європі у контексті її історичних, політичних і філософських детермінант.

Останній форум 2018 року було присвячено Століттю польської філософії освіти в орбіті європейської культури, де підіймалися питання стану, намірів і перспектив розвитку. Організаторами виступили Міністерства науки та вищої освіти Польщі, Міністерства освіти і науки Великої Британії, України. Українську делегацію було представлено членом-кореспондентом НАПН України, доктором філософських наук, професором, завідувачем кафедри філософії ХНПУ ім. Г.С.Сковороди Марією Култаєвою (президент Українського товариства філософії освіти); Людмилою Горбуною, доктором філософських наук, головним науковим співробітником (м.Київ, Інститут вищої освіти НАПН України, віцепрезидент Українського товариства філософії освіти); Марією Нестервою, доктором філософських наук, професором кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності (м. Київ, Національний педагогічний університет ім.М.П.Драгоманова); Валентиною Сагуйченко, доктором філософських наук, професором кафедри філософії (м.Дніпро, Дніпровська академія неперервної освіти), Євгеном Куликом, доктором педагогічних наук, професором, завідувачем кафедри основ виробництва та дизайну (Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка). Робочі мови з'їзду: польська,

¹ Див.: Філософія освіти. *Philosophy of Education*. 2017. 1 (20). URL:www.philosopheducation.com

² Див.: Філософія освіти. *Philosophy of Education*. 2015. 1 (16). URL:www.philosopheducation.com

англійська. Українські учасники презентували теми: The intercultural discourse in the philosophy of education (Марія Култаєва); Self in a space of liminality in transformative adult learning (Людмила Горбунова); The new role of universities in community development: European practices (Марія Нестерова); T. Kotarbinsky's ideas in the context of increase in organizational culture of pedagogical work (Валентина Сагуйченко); Designer training as an element of forming the humanistic personality of a technology teacher (Євген Кулик).

Постановка проблеми. Насичена 3-х денна робота численних секцій свідчить про знання історії становлення та розвитку філософії освіти та її критичне сприймання учасниками науково-педагогічної діяльності, що і спонукало особисто мене переглянути наші вітчизняні підходи до цього складного питання, де важливими залишаються наші здібності до комунікації.

Метою цієї статті є виявлення методологічних можливостей аналізу освітньої проблематики у різних напрямках комунікативної філософії, розкриття методологічного потенціалу теорії комунікативної дії Ю. Габермаса, яка дозволяє розглянути освітні інституції разом із суб'єктами комунікативних і стратегічних дій, що є актуальним для впровадження освітніх реформ, необхідність прийняття певних управлінських дій щодо регулювання односторонньої мобільності українських студентів. Адже сьогодні багато відкритих джерел і наше оточення свідчить: наші студенти обирають для навчання польські вищі навчальні заклади і залишаються у цій країні після отримання диплому.

Виклад основного матеріалу. Важливо пам'ятати, що регулятивний конструкт ідеальної комунікативної спільноти, запропонований Ю. Габермасом, орієнтує агентів та адресатів освітніх та виховних дій на досягнення консенсусу у розумінні перспектив розбудови освітніх інституцій. Але ця теорія потребує доповнення методологічними напрацюваннями Н. Лумана, в теорії самореферентних соціальних систем якого освітні інституції, передусім система виховання, розглядаються як самореферентна комунікація, в ході якої виявляються внутрішні парадокси освітніх і виховних практик, які хибно інтерпретуються у системних само описах як організаційні та інституційні і такі, що потребують реформаторських зусиль ззовні, хоча можуть усунути таку парадоксальність через селекцію смислів власного автопоезису (Luhmann & Schorr, 1988: 177-179). Артикуляція системних порушень припускає контингентні реакції на них і конфлікт інтерпретацій повідомлень про стан і перспективи розвитку освітніх інституцій, які потребують часткових змін, а не радикального реформування.

Зведення комунікації щодо освітніх інституцій та педагогічних відносин до індивідуальних освітніх та виховних практик в екзистенціаль-

но-антропологічній парадигмі до ущільненої комунікативної інтеракції у вигляді екзистенціальної зустрічі між Учнем і Вчителем (О.Ф. Болнов). Комунікативна взаємодія, що відбувається між ними виходить за межі звичайного педагогічного діалогу через протиставлення системних освітніх інституцій як «постійних форм виховання» екзистенціально значущим «нестійким формам виховання» (напучування, пробудження, озаріння) (Bullnow, 1984: 19-20). Усі три можливості аналізу освітніх інституцій з позицій сучасної комунікативної філософії вказують на широкий діапазон їхніх семантик, зміни яких виступають індикаторами у напрямку модернізації або демодернізації.

Проблемами комунікації займалися відомі філософи Т. Адорно, К.-О. Апель, М. Бубер, М.М. Бахтін, Л. Вітгенштайн, Л.С. Виготський, Н. Луман, Х.Г. Гадамер, Ю. Габермас, К. Ясперс, наші вітчизняні дослідники, серед яких В. Бакіров, В. Бех, М.І. Бойченко, А. Єрмоленко, В. Різун, Л. Ситниченко, В.Г. Табачковський та багато інших зарубіжних та українських філософів. Вчені досліджували різнопланові контексти комунікативної філософії. П. Сорокін досліджував «світ понять» у трактовці «соціального». М.М. Бахтін зосереджувався на діалогізмі у процесі комунікації. Карл Ясперс підкреслював значення волі до екзистенціальної комунікації. М.Шелер відомий як засновник феноменології симпатій. М. Вебер досліджував об'єднуючі контексти індивідів і суспільства. Сьогодні, як акцентує А. Єрмоленко, для комунікативної філософії і суспільства важливо обґрунтування моральних норм (Єрмоленко, 1999). Для освітніх інституцій ці всі ствердження філософів також є актуальним у щоденній практичній діяльності.

І це надає нам можливість для дослідження реалізації освітніми інституціями принципів раннього доступу до якісної освіти, трудового навчання, виховання особистості у колективі і громаді через практичну комунікацію, що є актуальними для системи освіти України у світлі процесів реформування освітньої галузі на принципах гуманізму і демократичних цінностей, впровадження нових механізмів управління освітніми інституціями.

Для нас актуальним є підкреслити важливі і актуальні питання для майбутньої української школи, а саме: особистісно орієнтованої освіти, ефективної діяльності шкіл, оптимальне співвідношення індивідуального і колективного, вплив трудового виховання на становлення особистості, вибору професії, коли зростає роль і вплив різних форм масових комунікацій, а саме освіти, релігії, пропаганди, масової культури, реклами, масових акцій не тільки на дорослих, здатних до адекватних дій, але і на дітей і молодь. Адже наша цивілізація, яку називають і суспільством ризику, суспільством знань, інформаційним суспільством, відмічається зростанням ролі і впливу різних форм масових комуніка-

цій. Знайомство з кращими світовими освітніми інституціями дозволяє акцентувати увагу на освітній системі Фінляндії, - країни, яка спромоглася підтримувати великий конкурс на педагогічні спеціальності протягом сорока років реформування своєї системи освіти. Для цієї країни важливо відібрати на учительські спеціальності людей не тільки з гарними знаннями, а головне – здатних до комунікацій у майбутній професії з усіма суб'єктами навчально-виховного процесу. Значну роль нормативно-правові документи України надають комунікаціям з батьківською громадськістю, органам місцевого самоврядування, зростає роль сучасних інформаційно-комунікативних технологій у навчальних закладах. Педагогічний процес в освітніх інституціях – це організовані або неформальні комунікації. Інновації в освітній сфері характеризувалися зміною парадигм: змінилася парадигма суб'єкт-об'єктна на суб'єкт-суб'єктну, що стосується у першу чергу їх комунікативного наповнення (Клепко, 1998: 292). Сучасні педагоги намагаються не давати готових прописних знань, оцінок, а спонукають до зворотного зв'язку, пошуку істини, скоріше виступають у ролі тьютора, консультанта, допомагають впроваджувати індивідуальну освітню траєкторію розвитку особистості, що узгоджується з етикою комунікативного дискурсу Юргена Габермаса (Habermas, 2015: 104).

Дослідження педагогів, психологів, філософів освіти все частіше звертають увагу на важливість комунікацій як інструменту засвоєння навколишнього світу. Діяльність освітньої комунікації акцентує на особистісному, діяльнісному, культурологічному, системному підходах до освіти з урахуванням особистісного розвитку у всіх видах взаємодії, зв'язках з культурою з усіма соціокультурними контекстами.

Становлення особисто орієнтованої парадигми в освіті у першу чергу змінило ролі педагогічної взаємодії. Діалогічні форми спілкування в освітніх інституціях, уміння спілкуватися як здатність чітко й упевнено висловлювати свої думки й почуття за допомогою різних засобів і в різній формі, співпраця як здатність ефективно працювати разом з іншими, співчуття як здатність співпрацювати з іншими й відповідно діяти, громадянська свідомість як здатність конструктивно взаємодіяти з суспільством і брати участь у процесах, які підтримують його життєдіяльність – ось далеко неповний перелік якостей, що необхідні нашому суспільству, і на яких акцентують увагу відомий англійський експерт з питань освіти Кен Робінсон і інші дослідники освітніх комунікацій (Робінсон & Ароніка, 2016: 138-139). В тому числі підкреслюється важливість мати школи, в яких кожна дитина матиме можливість своїм власним шляхом задовольняти свою допитливість і свій інтерес, постигати життя у всьому його різноманітті. Школа стане місцем інтелектуальної, художньої, творчої, атлетичної діяльності, де кожен учень отримає те,

що він хоче і в тому обсягу, який він забажає (Холст, 1996). У цьому контексті важливо підкреслити: поняття комунікації включає не тільки мовленнєві ствердження, але і дії, поступки, діяльність, переживання та їх проявлення (Хабермас, 1996: 84-91).

Сучасні освітні інституції – це взаємодія багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. Найголовніше, що сучасний освітній процес, – це процес соціалізації особистості, цілі і форми якої визначає соціум, регулює держава. Освіта виступає формою адаптації дитини, учня, студента, дорослого до соціальної реальності відповідно до соціокультурних контекстів, які у свою чергу мають тенденцію до змін у глобалізованому світі. Освіта допомагає здійснити особистісні мрії, цілі, забезпечуючи нас науковими знаннями, навичками, вміннями жити у суспільстві, застерігає від забуття своєї культури, національних традицій. Освітні інституції сьогодення характеризуються запровадженням сучасних інформаційно-комунікативних технологій, використанням у навчальних цілях інтернету, розповсюдженням дистанційної форми навчання. Але головним є не передача знань, а характер взаємодії між учнями і викладачами, де вони є частиною спільного буття. Якщо ці комунікації працюють, то і здійснюється головна функція комунікації: стимулювання до практичних дій, діяльності, особисто орієнтованого навчання, саморозвитку, життєтворчості, прагнення до якісної освіти, трудового навчання, ефективності навчання, свідомого вибору майбутньої професії, про що йдеться у роботах (Сагуйченко, Освітні інституції у сучасній культурі: філософський аспект, 2016; Сагуйченко, Освітні інституції у площині сучасної комунікативної філософії, 2016; Сагуйченко, Освітні інституції у комунікативному просторі сучасної культури, 2013).

В інформаційному суспільстві ми маємо врахувати зростання ролі медіакомунікації як виду соціального спілкування, а «...представники цієї комунікації мають бути тим соціально-комунікативним інститутом, який у суспільній комунікативній системі виконує роль виробника продукту «на замовлення», і йти від інтересів медіааудиторії і пропонувати той продукт, що задовольняє її». Але поряд з цим «...соціальні комунікації передбачають участь таких споживачів медіапродукту, які є активними суб'єктами споживання, а не пасивними об'єктами «зливу інформації». За таких обставин зростає роль громади як споживача такого продукту і вона «... має бути організованою, структурованою, повинна стати громадянським суспільством, здатним виражати і відстоювати свої запити до медіа» (Різун, 2012: 14). Можна погодитись з тим, що наша інформаційна епоха «...відкриває перед людством нові горизонти, проблеми та винаходи...комунікація та медіа виступають «екзистенційними категоріями», коли кожний член суспільства незалежно від бажання стає частиною глобального процесу обміну інформацією...але

не всі розуміють важливість осмислення комунікативних процесів при розбудові демократичної держави» (Редакційна стаття, 2012: 6). Важливість демократичних перетворень є актуальною не тільки у суспільстві, але і в педагогічній практиці, адже коли «...педагоги розглядають дітей винятково у ролі піддатливих впливу осіб і вважають, що процес навчання та виховання обов'язково має триматися на педагогічному авторитаризмі, тоді педагоги справді виступають у ролі професійних комунікантів, які займаються масифікацією дітей». В.Різун підкреслює, що «...діти легко групуються у різновиди дитячих мас...у яких понижений опір масифікації...Демократичні умови навчання, ставлення до дітей як до особистостей підвищують опір масифікації, проте за таких умов учителю доводиться застосовувати більш вишукані способи впливу на учнів, якщо це потрібно» (Різун, 2008: 117).

За таких умов зростає роль філософії спілкування у контексті педагогічної культури, про що йдеться у дослідженні О. Пономарьова про філософію спілкування в контексті педагогічної культури як чинника подолання кризи освіти і посилення її ролі в соціально-економічному й духовно-культурному відродженні України, де порушуються також інші складні питання освіти, яка «...своїм певним нехтуванням виховним складником цілісного освітнього процесу дає підстави для поширення технократичного мислення, яке у свою чергу ігнорує цінність людяності та емоційно-позитивного сенсу міжособистісного спілкування, а інколи навіть і потреби у ньому, перетворюючи спілкування виключно на комунікацію» (Пономарьов, 2012: 18).

Враховуючи поширення освітнього простору і входження до нього нашої країни, є доцільність звернути увагу на Посібник з комунікації для проектів Європейського Союзу в Україні, де акцентується на важливості формування цілей і стратегії комунікації. Так, комунікаційні стратегії мусять бути включені у загальний план робочого проекту, включати заходи, що позначатимуть ключові результати на різних стадіях перебігу проекту, коли варто бути в курсі стосовно всіх інших дотичних ініціатив. Як зразок комунікаційної стратегії пропонується проект збереження енергії в українських школах у рамках впровадження стратегії енергоефективності в Україні (Посібник з комунікації. Комунікаційні рішення для проектів Європейського союзу в Україні, 2013: 7, 11, 40). Зрозуміло, чому питання необхідності двосторонньої комунікації науки і суспільства підіймає академік НАН України В. Бакіров, який наголошує: «...Варто подумати над створенням, можливо, з представників академічних кіл, університетської спільноти, волонтерських груп з популяризації науки, соціологів, психологів, медіаспеціалістів деякої координаційної структури, яка б могла відстежувати цю ситуацію, координувати її, робити пропозиції і об'єднувати наші загальні зусилля у цьому дуже

важливому напрямі» (Бакіров, 2016: 37). Складні аспекти двосторонньої комунікації та причини її неефективності спонукають звертатися до управлінської культури керівника, підходити до ділового спілкування як до складової комунікативної діяльності, розглядати ділове спілкування як міжособистісну взаємодію (Гошовська, 2016).

Такій діяльності сприяє створення у відповідності з Угодою між ЮНЕСКО і Міжнародним науково-навчальним центром інформаційних технологій і систем Національної академії наук і Міністерства освіти і науки України кафедр ЮНЕСКО у провідних вищих навчальних закладах країни, які працюють за різними напрямами, серед яких філософія людського спілкування (Харківський національний технічний університет сільського господарства), інтелектуальне моделювання та адаптація технологій до проблем освіти та соціального прогресу (Одеський національний політехнічний університет), права людини, мир, демократія, толерантність і взаєморозуміння між народами (Національний університет «Києво-Могилянська академія») та інші напрями комунікації. Ці кафедри є цікавими тому, що вони презентують інноваційні ідеї ЮНЕСКО як центру всесвітнього інтелектуального співробітництва і поєднують досвід цієї авторитетної міжнародної структури у галузі науки, освіти, культури, розповсюджуючи досвід через провідні структури ЮНЕСКО. Серед них International Bureau of Education (IBE), Geneva, Switzerland. Ця структура займається формуванням навчальних програм, що надаються в онлайн-доступі. Завданням International Institute for Educational Planning (IIEP), Paris, France and Buenos Aires, Argentina – є планування освітньої діяльності і управління цієї сферою, оцінка якості освіти, формування освітньої політики; The UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL), (former UNESCO Institute for Education), Hamburg, Germany – відстежує впровадження всіх форм навчання, в тому числі формального і неформального для всіх осіб і спільнот по всьому світу, допомагає вирішувати складні завдання збереження миру, провадження демократії, сталого розвитку, боротьби з бідністю, захисту оточуючого середовища; Institute for Information Technologies in Education (IITE), Moscow, Russian Federation – займається накопиченням передового досвіду і надає технічне сприяння і консультування у сфері інформаційно-комунікативних технологій в освіті, допомагає розробляти національні стратегії з питань використання ІКТ в освіті; International Centre for Technical and Vocational Education and Training (UNEVOC), Bonn, Germany – заохочує і підтримує країни, що забезпечують впровадження технічної професійної освіти; UNESCO Institute for Statistics (UIS), Montreal, Canada – є статистичним бюро ЮНЕСКО, головним сховищем бази даних ООН для моніторингу на національному і світовому рівні статистичних даних з питань освіти, науки, техніки, культури і комунікації (<http://www.ibe.unesco.org>).

<http://www.iiep.unesco.org>, <http://www.uil.unesco.org>, <http://www.iite.unesco.org>, <http://www.unevoc.unesco.org>, <http://www.uis.unesco.org>).

Дослідження цих структур ЮНЕСКО висвітлюються у міжнародних часописах та інших фахових виданнях, серед яких *Studies in Philosophy and Education*, де порушуються питання в тому числі й у контексті зміни умов формування особистості, її комунікації та нових технологій освіти і навчання (Roth & Selander, 2008). Предметом дослідження є системні наукові розвідки з питань ставлення суспільства до різних культур в перспективах глобалізаційних процесів XXI століття (Kivisto, 2006), що спонукає до проведення досліджень у контексті мультикультурної освіти у глобальному суспільстві (Lynch, 1989).

Висновки. Необхідно акцентувати гуманістичний сенс філософії спілкування та її реалізації в комунікативній практиці, де фундаментальні положення філософії спілкування як базового напрямку досліджень гуманістичного сенсу людських відносин закладають основу розвитку комунікаційних зав'язків в умовах сучасного комунікативного простору (Моїсєєва, 2014: 47). З врахуванням сучасних соціокультурних викликів і ризиків необхідно звернути увагу на значення інтеркультурного діалогу, що підкреслюється у системному дослідженні М. Триняк, де наголошується на м'якому переході від традиційної педагогічної культури до нової, «...представленої як віртуальна реальність, що дозволяє поєднати транскультурну та інтеркультурну комунікації, створює передумови для безболісного реформування сучасної освіти» (Триняк, 2010). Процеси комунікації і зростання уваги до неї не повинні здвинути на другий план цінність саме знання, тому окремо необхідно звернути увагу на зауваження М. Бойченка, який підкреслює, що «... саме у навчанні людина, крім усього іншого, навчається простій істині: щоб підтримувати комунікацію, необхідно подолати бар'єри незнання – лише тоді можлива повноцінна комунікація з тими, хто вже «посвячені» у таїну певної галузі знань...створення бар'єрів у комунікації стимулює прагнення до нової комунікації, але вже на більш високому рівні майстерності» (Андрущенко & Предборська, 2009: 125).

Посилання

- Андрущенко, В., & Предборська, І. (Ред.) (2009) *Філософія освіти: Навчальний посібник*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова.
- Бакіров, В. С. (2016) *Наука і суспільство: проблеми комунікації*. Вісник НАН України, 5, 35-37.
- Гошовська, В. А. (Ред.) (2016) *Комунікації в публічному управлінні: аспекти організаційної культури та ділового спілкування* : навч. посіб. Київ: К.І.С.
- Єрмоленко, А. (1999) *Комунікативна практична філософія: підручник*. Київ: Лібра.
- Клепко, С. (1998) *Інтегративна освіта і поліморфізм знання*. Київ-Полтава-Харків: ПОПОПП.

- Моїсеєва, Н. (2014) Гуманістичний сенс філософії спілкування та її реалізації в комунікаційній практиці. Вісник книжкової палати, 2 (211), 45-48.
- Пономарьов, О. С. (2012) Філософія спілкування в контексті педагогічної культури. Теорія і практика управління соціальними системами, 2: 17-25.
- Посібник з комунікації. Комунікаційні рішення для проєктів Європейського союзу в Україні. (2013) Київ: Представництво Європейського Союзу в Україні.
- Редакційна стаття (2012) В: Комунікація. Збірка з питань комунікації у суспільстві, 2, 6.
- Різун, В. (2012) Соціальні комунікації як інженерне вчення, або соціальні комунікації в системі соціального інжинірингу (соціальної інженерії). В: Комунікація. Збірка з питань комунікацій у суспільстві, 2, 8-18.
- Різун, В. В. (2008) Теорія масової комунікації: підруч. для студ. галузі 0303 "журналістика та інформація". Київ: Видавничий центр "Просвіта".
- Робінсон, К., & Ароніка, Л. (2016) Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту (Г. Лелів, перекл.) Львів: Літопис.
- Сагуйченко, В. В. (2013) Освітні інституції у комунікативному просторі сучасної культури. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Філософія», 40, ч.ІІ, 233-239.
- Сагуйченко, В. В. (2016) Освітні інституції у площині сучасної комунікативної філософії. The scientific heritage (Budapest, Hungary), 5, 2, 64-65.
- Сагуйченко, В. В. (2016) Освітні інституції у сучасній культурі: філософський аспект. Humanities and Social Sciences, IV (18), Issue 109, 34-39.
- Триняк, М. В. (2010) Інтеркультурна комунікація: освітній вимір. Монографія. Харків: ХНАДУ.
- Габермас, Ю. (1996) Комунікативна дія і дискурс. В: Першоджерела комунікативної філософії. Навч. посіб. Київ: Либідь, 84-91.
- Холст, Д. (1996) Причини детских неудач. Пер. с англ. Санкт-Петербург: Кристалл, «Дельта».
- Bullnow, O. F. (1984) Existenzphilosophie und paedagogik : Versuch ueber unстетige Formen Erziehung. Stuttgart: Kohlhammer.
- Habermas, J. (2015) Moralbewußtsein und kommunikatives Handeln. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Kivisto, P. (2006) Multiculturalism in a global society. Oxford: Blackwell.
- Luhmann, N., & Schorr, K.-E. (1988) Reflexionsprobleme im erziehungssystem. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Lynch, J. (1989) Multicultural education in a global society. London: Falmer Press.
- Roth, K., & Selander, S. (July 2008 г.) Introduction: Changed Conditions For Identity Formation, Communication and Learning. Studies in Philosophy and Education, 27(4), 207-209.

References

- Andrushchenko, V., & Predborska, I. (ed.) (2009) Philosophy of Education: Textbook. Kiev: Publishing of the M.P. Drahomanov NPU [in Ukrainian].
- Bakirov, V.S. (2016) Science and Society: Communication Problems. Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine, 5, 35-37 [in Ukrainian].
- Bullnow, O. F. (1984) Existenzphilosophie und paedagogik: Versuch über unстетige Formen Erziehung. Stuttgart: Kohlhammer.

- Canvas, D. (1996) Causes of childhood failures. Trans. from english St. Petersburg: Crystal, Delta [in Russian].
- Communication guide. Communication solutions for projects of the European Union in Ukraine (2013) Kyiv: Representation of the European Union in Ukraine [in Ukrainian].
- Editorial article (2012) In: Communication. Collection on communication in society, 2, 6 [in Ukrainian].
- Goshovskaya, V.A. (ed.) (2016) Communications in Public Administration: Aspects of Organizational Culture and Business Communication: Teach. Manual, Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
- Habermas, J. (1996) Communicative action and discourse. In: The Source of Communicative Philosophy. Teaching manual. Kyiv: Lybid, 84-91 [in Ukrainian].
- Habermas, J. (2015) Moralbewußtsein und kommunikatives Handeln. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Kivisto, P. (2006) Multiculturalism in a global society. Oxford: Blackwell.
- Klepko, S. (1998) Integrative education and polymorphism of knowledge. Kiev-Poltava-Kharkiv: POIPOP [in Ukrainian].
- Luhmann, N., & Schorr, K.-E. (1988) Reflexionsprobleme im erziehungssystem. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Lynch, J. (1989) Multicultural education in a global society. London: Falmer Press.
- Moiseyeva, N. (2014) Humanistic meaning of the philosophy of communication and its implementation in communication practice. Bulletin of the Book Chamber, 2 (211), 45-48 [in Ukrainian].
- Ponomarev, O. S. (2012) Philosophy of communication in the context of pedagogical culture. The theory and practice of managing social systems, 2, 17-25 [in Ukrainian].
- Rizun, V. (2012) Social communication as an engineering teaching, or social communication in the system of social engineering (social engineering). In: Communication. Collection on Communications in Society, 2, 8-18 [in Ukrainian].
- Rizun, V.V. (2008) The theory of mass communication: under the arm. for studio 0303 «Journalism and Information». Kyiv: Publishing Center «Prosvita» [in Ukrainian].
- Robinson, K., & Aronica, L. (2016) School of future. A revolution in your school that will permanently change your education (G. Lelov, Rev.) Lviv: Chronicle [in Ukrainian].
- Roth, K., & Selander, S. (July 2008 r.) Introduction: Changed Conditions For Identity Formation, Communication and Learning. Studies in Philosophy and Education, 27(4), 207-209.
- Sahuichenko, V.V. (2013) Educational institutions in the communicative space of modern culture. In: Herald of the Kharkiv National Pedagogical University of the GS Pans «Philosophy» (40th C.II.), 233-239 [in Ukrainian].
- Sahuichenko, V.V. (2016) Educational Institutions in the Context of Modern Communicative Philosophy. The scientific heritage (Budapest, Hungary), 5, 2, 64-65 [in Ukrainian].
- Sahuichenko, V.V. (2016) Educational Institutions in Modern Culture: Philosophical Aspect. Humanities and Social Sciences, IV (18), Issue 109, 34-39 [in Ukrainian].
- Trinyak, M.V. (2010) Intercultural Communication: Educational Dimension. Monograph. Kharkov: KhNADU [in Ukrainian].
- Yermolenko, A. (1999) Communicative Practical Philosophy: Textbook. Kyiv: Libra [in Ukrainian].

Валентина Сагуйченко. В орбите европейской философии образования: взгляд украинского участника конгресса 2018 года.

Автор статьи делится своими впечатлениями от участия в 8 съезде Польского Общества философской педагогики имени Бронислава Ф. Трентовского, посвященного 100-летию польской философии образования, который проходил с участием организаций Польши, Великобритании, Украины. Организаторами выступили Министерство науки и Высшего образования Польши и Министерства образования и науки Великобритании. Акцентируется внимание на общности теоретических философских и культурных подходов европейских исследователей, но разных результатах в практической деятельности научно-практических работников, что можно отследить по результатам социологических исследований по вопросам приоритетов выбора обучения в высших учебных заведениях Европы и, в частности, Польши. Они свидетельствуют в пользу выбора польских высших учебных заведений и желания украинских студентов-выпускников остаться после окончания обучения в Польше.

Целью статьи является выявление методологических возможностей анализа образовательной проблематики в разных направлениях коммуникативного действия Ю. Хабермаса, которая позволяет рассматривать образовательные институции вместе с субъектами коммуникативных и стратегических действий.

В выводах подчеркивается, что регулятивный конструкт идеального коммуникативного сообщества, предложенный Хабермасом, ориентирует агентов и адресатов образовательных и воспитательных действий на достижение консенсуса в понимании перспектив развития образовательных институций. В то же время, эта теория требует дополнения методологическими наработками Н. Лумана, в теории самореферентных социальных систем которого образовательные институции и, прежде всего, система воспитания, рассматриваются как самореферентная коммуникация, в ходе которой выявляются внутренние парадоксы образовательных и воспитательных практик, которые превратно интерпретируются в системных самоописаниях как организационные и институционные и такие, которые требуют реформаторских усилий извне, хотя можно устранить такую парадоксальность через селекцию смыслов собственного автопоэзиса.

Ключевые слова: философия образования, образовательные институции, коммуникация, воспитание, реформирование.

Valentya Sahuichenko. In an orbit of the European philosophy of education: a look from within the Ukrainian participant of the congress of 2018.

The author of article shares the impressions of participation in the 8th congress of the Polish society of philosophical pedagogics of Bronislav F. Trentovsky devoted to the 100-anniversary of the Polish philosophy of education which

took place with participation of communities of Poland, Great Britain, Ukraine. Acted as organizers the Ministry of science and the Higher education of Poland, Ministry of Education and Science of Great Britain. The attention to communities of theoretical philosophical and cultural approaches of the European researchers, but different results in practical activities of scientific and practical workers is focused that can be tracked by results of sociological researches on questions of priorities of the choice of training in higher educational institutions of Europe and, in particular, Poland. They testify in favor of the choice of the Polish higher educational institutions and desire of the Ukrainian students graduates to remain after the end of training in Poland. The purpose of article is identification of methodological opportunities of the analysis of an educational perspective diversely of communicative action of Jürgen Habermas which allows to consider educational institutions together with subjects of communicative and strategic actions.

In conclusions it is emphasized that the regulatory construct of perfect communicative community offered by Habermas focuses agents and addressees of educational and educational actions on reaching consensus in understanding of prospects of development of educational institutions. At the same time, this theory demands addition with methodological practices of N. Luhmann in which theory of self-reference social systems educational institutions and, first of all, an educational system, are considered as self-reference communication during which internal paradoxes educational and educative the practice which are wrongly interpreted in system self-descriptions as organizational and institutional and such which demand reformatory efforts from the outside though it is possible to eliminate such paradoxicality through selection of meanings of own autopoiesis come to light.

Keywords: *education philosophy, educational institutions, communication, education, reforming.*

Валентина Володимирівна Сагуйченко, доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії Дніпровської академії неперервної освіти (м. Дніпро, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7539-9448>

E-mail: valentina.sag@ukr.net

Valentyna Volodymyrivna Sahuichenko, Doctor of Philosophy Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Philosophy of the Dnipro Academy of Continuing Education (Dnipro, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7539-9448>

E-mail: valentina.sag@ukr.net